

(Ne)možnosti autobiografie v diele Karla Čapka *Obyčejný život*

GABRIELLA PETRES CSIZMADIA

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

ABSTRAKT

Príspevok sa venuje interpretácii diela Karla Čapka *Obyčejný život* v kontexte moderných autobiografických teórií. Román je interpretovaný predovšetkým z noetického aspektu, ale rozprávačské postupy, nachádzajúce sa v diele, viactvárnosť subjektu, problematika prerozprávania vlastného života a minulosti, skresľujúcej pamäti, poukázajú na to, že medzi tematickou a poetickou rovinou diela a moderným chápaním autobiografie by sme našli veľa styčných bodov. Interpretované dielo obsahuje tzv. „klasickú autobiografiu“, ktorá zodpovedá načrtnutým kritériám žánru; po tejto časti nasleduje tzv. „antiautobiografia“, ktorá znovuinterpretuje na začiatku prezentovaný životný príbeh, a tým ho súčasne dekonštruuje. Obe časti spolu tvoria metaautobiografiu, keďže román autobiografiu nielen imituje, ale aj tematizuje vznik autobiografického žánru.

Karel Čapek sa v románe *Obyčejný život* venuje problematike spoznatelnosti ľudskej osobnosti a možnostiam jej naratívnej prezentácie. Text je treťou časťou trilógie, ktorú na základe intencií *Závěru* diela interpretovala odborná literatúra najmä z noetického aspektu (Dokoupil 1966, 273; Králík 1972, 104; Heé 1976, 82; Buriánek 1978, 169; Zádor 1984, 200; Pechar 2002, 105). Interpretácia románov bez prihliadnutia na ich noetické súvislosti by bola asi ťažko predstaviteľná, ale – citujúc Andrása Zádora – „bolo by chybou vnímať trilógiu len ako filozofický traktát odetý do formy krásnej literatúry. Dielo je vrstvené omnoho bohatšie a zahŕňa oveľa širšiu tematickú oblasť, než aby sme ho interpretovali len z jediného aspektu“ (Zádor 1984, 200). Noetické aspekty diela študoval aj Pechar, ale vnímal ho aj ako gnozeologický naratív (Pechar 2002), Opelík ho interpretoval z hľadiska básnika a poetickosti (Opelík 1966, 143–159), Všetička sa okrem iného venoval motívom textu, otázkam explicitu a incipitu (Všetička 1999), Veronika Heé analyzovala dielo z formálneho hľadiska (Heé 1976).

Hoci všetky uvedené postupy analýzy Čapkovho románu boli produktívne a oprávnené, možno by sa bolo treba venovať väčšmi otázkam poetiky autobiografie už aj preto, že dielo nielen imituje tento žáner, ale tematizuje aj mnohé problémy súvisiace s jeho tvorbou a recepciou. Pri čítaní textu sa v príjemcovi vynárajú otázky, ktoré sú dnes výsostne aktuálne rovnako v súčasnej umeleckej próze, ako aj v jej odbornej reflexii. Domnievam sa, že moderný výskum autobiografie (Philippe Lejeune) a niektoré moderné a postmoderné diela s prvkami autobiografického rozprávania

(napr. texty Esterházyho, Garacziho, Máraiho, Gida alebo Gertrudy Stein) stavajú do nového svetla aj naratologické osobitosti Čapkovho románu, čím potvrdzujú jeho aktuálnosť.

Cieľom štúdie je poukázať na styčné body medzi tematickou a poetickou rovinou diela českého autora a súčasným chápaním autobiografie v zahraničnej a maďarskej literárnej vede.

PROBLEMATICKOSŤ AUTOBIOGRAFIE

Literárnovedné chápanie autobiografie sa po „autobiografickom obrate“ v sedemdesiatych rokoch minulého storočia od základov zmenilo. Teoretici začali pristupovať k autobiografii už nielen ako k žánru, ale ako k rečovému aktu (Lejeune 2003a, 17–46), diskurzu (Gasché 1978), rétorickej figúre chápania textu (de Man 1997, 95), alebo ako k subžánru románu (Frye 1998: 265) atď.¹ Priešník jednotlivých teórií tvorí tzv. matrix autobiografie: problematika „ja“, pamäť, referencialita, štruktúra vzťahov autor – vyrozprávané Ja – rozprávač (Barták 2008, 95). Hoci sa tieto zložky opakujú v najrozličnejších teoretických textoch, jednotlivé prístupy sa rozchádzajú práve v tom, čo autori pod pojmami chápu, a ako si predstavujú ich vzájomný vzťah.

Definíciu autobiografie sťažuje aj to, že na základe augustínskej tradície² vznikol istý systém žánrových kritérií autobiografie (Lejeune 2003b, 272–285, Szávai 1978, 7–11), ktorý bol, resp. do istej miery aj v súčasnosti je východiskom, akýmsi porovnávacím základom pri skúmaní autobiografických textov. Moderný výskum však poukazuje na to, že mnohé autobiografické texty tento systém kritérií narúšajú, teda relativizujú vymedzenie charakteristík autobiografie. Ide o nasledovné kritériá:

1. Rozprávanie udalostí v chronologickom slede (Lejeune 2003a, 18). Životný príbeh je prerozprávaný od zrodu autobiografie (alebo počnúc neskorším určujúcim zážitkom) po súčasný okamih, pričom opis je metonymický. Poznáme však viacero autobiografií, v ktorých rozprávanie nekopíruje časovú následnosť, ale spomienky sú usporiadané asociatívne a autobiografia sa rozvádza metaforicky. Zreteľné je to napr. v diele Gertrudy Stein: *The Autobiography of Alice B. Toklas* (Autobiografia Alice B. Toklas, 1933), kde chronológiu nahrádza cyklickosť (Kristeva 1997, 331–332), narábanie s časom je neisté, chýbajú dátumy, medzi minulými udalosťami je asociatívny vzťah.³

2. Fragmentárnosť. Neucelenosť znamená neukončiteľnosť autobiografie, veď rozprávanie životného príbehu, prirodzene, nemôže obsahovať opis smrti. Fragmentárnosť autobiografie sa však netýka len záveru, keďže naratív nemôže odzrkadľovať život v jeho komplexnosti. Autor autobiografie používa Ich-formu, teda dielo charakterizuje subjektivita a jeden uhol pohľadu (Lejeune 2003a, 18). Aj tu sa odvolávam na text Gertrudy Stein, v ktorom rozprávač zdanlivo opisuje životný príbeh Alice, no v skutočnosti hovorí o sebe. Rozprávačská pozícia Er-formy sa v závere textu prejavuje ako prijatá rola. („Pred siedmimi rokmi Gertrude Stein povedala, že nikdy napíše tú autobiografiu. Viete, čo urobím? Napíšem ju namiesto vás. Napíšem ju tak jednoducho ako Defoe napísal autobiografiu Robinsona Crusoa. A napísala ju, hľa, tu je.“ – Stein 1933, 227). Ako druhý príklad môžeme uviesť prózu Magdy Szabó *Für Elise* (Pre Elišku, 2010), ktorá síce používa prvú osobu jednotného čísla, výsledkom je však, ako sa vyjadrila literárna kritička Boglárka Nagy, paralelný životopis (Nagy 2003, 910). Z textu sa totiž rovnako dominantne vynára aj príbeh sestry Cili, na ktorý

reaguje dokonca aj samotný rozprávač: „Cili som bola ja, ona zasa ja, boli sme svoje vzájomné nedostatky, dve sme vytvárali reálny celok“ (Szabó 2010, 49).⁴

Jazyk autobiografie je transparentný, úprimný, charakterizuje ho túžba spoznať pravdu. Spôsob rozprávania určuje požiadavka referenciality (Lejeune 2003a, 37–38). Vernosť realite úzko súvisí s vierou v schopnosť rekonštruovať spomienky, avšak mentálne procesy, pomocou ktorých sa počas písania autobiografie odhaľuje minulosť, dokazujú často skrytú, avšak nemenej účinnú fabulujúcu, t. j. selektívnu a asociatívnu schopnosť memorie, teda poukazujú na jej subjektívny charakter, ktorý sa odkláňa od opätovného premietania skutočnosti (Lénárd 2008, 167). Skúsenosť z písania autobiografie ukazuje, že pamäť nepracuje dôveryhodne a je neustále odkázaná na korekcie (*Mary McCarthy: Memories of a Catholic Girlhood*, McCarthy 1957), alebo viac zabúda, než si pamätá (*Polcz, Elaine: Žena na fronte*. Polcz 1996)

Vo svetle augustínskej autobiografie sa osobnosť autora autobiografie javí ako celistvá a predvídateľná, pričom jej neustály vývin a excelentnosť sú pre spoločnosť vzorom. Postmoderné teórie subjektu (Bókay 2008, 33–65) však poukazujú na to, že osobnosť nie je ani homogénna, ani príkladná, ale v dôsledku svojej mnohotvárnosti je aj sama pre seba čoraz nepredvídateľnejšia, torzovitejšia, rozháranjšia (*Smile Please: An Unfinished Autobiography*, Usmievajte sa, prosím: Nedokončená autobiografia, Rhys 1979).

Na základe týchto protikladných prejavov vidíme, že ak chceme načrtnúť žánrové kritériá autobiografie, nájdeme takmer rovnaký počet výnimiek ako normotvorných príkladov.

OBYČEJNÝ ŽIVOT AKO KVÁZIAUTOBIOGRAFIA

Interpretácia vybraného diela je pre nás zaujímavá z toho dôvodu, že ide o autobiografiu, ktorá zodpovedá načrtnutým kritériám žánru, následne však prezentuje proces jej dekonštrukcie. Dekonštrukcia, resp. nové interpretácie životného príbehu sú vedomé procesy, keďže máme do činenia s kváziautobiografiou, teda fikciou, ktorá sa správa ako autobiografia. *Obyčejný život* je totiž krátky román pozostávajúci z rámčujúceho či základného príbehu a zo vsunutého sekundárneho príbehu, ktorý je mu podriadený. Základný príbeh sa pridŕža tradičnej štruktúry autobiografie prostredníctvom autobiografického paktu (Lejeune 2003a), ktorý na rovine sujetu uzatvára medzi sebou čitateľ a autor autobiografie. Po základnom príbehu nasledujú časti s korekciami, ktoré dekonštruujú „systém kritérií“, čím narúšajú autobiografický pakt. Inými slovami, základný príbeh formálne, technickými riešeniami zapadá do autobiografickej tradície, avšak v XX. kapitole románu nastáva zlom a autobiografické rozprávanie prekročí vlastné rámce. Text totiž nechce byť imitáciou autobiografie, ale tematizuje *zrod, vznik autobiografického žánru*. V tomto zmysle máme do činenia s autobiografickým *metatextom*, ktorý skúša, resp. prehodnocuje fungovanie tradičných foriem autobiografie.

AUTOBIOGRAFIA ZÁKLADNÉHO PRÍBEHU

Celý text odzrkadľuje predkonceptiu základného príbehu: predstavuje obyčajný život, všedné dni bežného človeka. Tento zámer sa líši od tradičného chápania autobiografie. Autobiografiu boli pôvodne oprávnení a povolani písať iba muži, ktorí pô-

sobili vo verejnej sfére a vykonali veľké činy, zatiaľ čo autor skúmanej autobiografie je obyčajný občan. Nepoznáme ani jeho meno, čím sa zvýrazňuje jeho všednosť a všeobecná platnosť, takže to môže byť ktokoľvek. Názov, ak ho čítame spolu s korekciami, získava neskôr aj ironický podtón, keďže text poukazuje na to, že ani jedna autobiografia nemôže byť obyčajná.

Základný príbeh je teda napísaný z perspektívy obyčajného Ja a chce imitovať postupy tradičných autobiografií. Autor autobiografie vníma písanie ako veľmi svedomitú a vážnu prácu, preto text precízne odzrkadľuje systém kritérií autobiografie; spomienky podáva chronologicky, snaží sa o referenciálne zobrazovanie, hodnotí, komentuje z perspektívy súčasnosti, odvoláva sa na svoje skúsenosti, prerušuje narácieu sebareflexiami, vlastnú osobnosť prezentuje ako homogénnu. V devätnástich kapitolách chronologicky rozpráva príbeh svojho života striktno z jediného zorného uhla, pričom lipne na opisoch obyčajného života. Text sa javí ako splnutie referenciality a transparentnosti, čitateľ si pri prvom čítaní ani neuvedomí spochybniteľnosť obyčajnosti životného príbehu – a tým aj samotného základného textu.

AUTOBIOGRAFIA VERZUS ANTIAUTOBIOGRAFIA

Vďaka zlomu v XX. kapitole sa však z kváziautobiografie postupne stáva antiautobiografia. Autor autobiografie je chorý, má arytmiu srdca, čo mu spôsobuje problémy nielen pri písaní, ale motivuje ho aj k poslednej svedci – zo strachu zo smrti priznáva, že doteraz neustále zavádzal. „Péro mi vypadlo z ruky, zrovna keď jsem se chystal napsat velikou lež“ (Čapek 1984, 332). To je začiatok dekonštrukčného procesu, v dôsledku čoho sa životný príbeh rozpadá na kusy a stáva sa nespoznateľným. Je opakom autobiografie, ktorá si obvykle kladie za cieľ prezentovať príbeh autobiografického subjektu a tým prehĺbiť jeho sebazpoznanie. Cieľom antiautobiografie je spochybníť platnosť tohto paktu, poukázať na nefunkčnosť idealizovaných predstáv a na falošnosť rozprávačských stratégií vlastného životného príbehu.

V ďalšej časti štúdie sa pokúsím preskúmať tie postupy, pomocou ktorých sa anonymný autor snaží sproblematizovať hodnovernosť prvkov tradičného životopisu.

NAMIESTO PRESNEJ PAMÄTI SKRESĽUJÚCA PAMÄŤ

Prestíž pamäti, ktorá v základnom príbehu vynikajúco funguje, výrazne poškodí nástup korekcií. Autor autobiografie verí svojej pamäti, v zásade sa spolieha na schopnosť pamäti rekonštruovať minulosť, neráta s jej selektívnosťou (ktorá zahŕňa nielen subjektivitu, ale aj zabúdanie) a diegetickosťou (Mekis 2002, 264). V istom momente je však nútený si uvedomiť, že namiesto rekonštrukcie prebieha konštrukcia, opätovná tvorba – ba dokonca reinterpretácia. Pamäť totiž životnú cestu dodatočne racionalizuje a narativizuje: osvetľuje kauzálne súvislosti medzi udalosťami, ktorými životné dianie „obyčajného“ človeka nadobúda isté smerovanie a jednotný, do veľkej miery koherentný význam. To je však možné iba za cenu zjednodušenia a „silnej“ selekcie faktov. Imaginačnú podstatu pamäti signalizuje aj nasledovná poznámka: „Snad to bolo i jinak... Bylo patrně nutné a přirozené prožít to, ale měřeno celým životem, bylo to období divné a vyšinuté“ (Čapek 1984, 303). Fungovanie pamäti sťažuje aj fakt, že autor autobiografie má sklerózu multiplex, ktorú ešte väčšmi prehľbuje stres z úsilia byť pravdivý a hodnoverný.

NAMIESTO METONYMICKÉHO ROZPRÁVANIA METAFORICKÉ ROZPRÁVANIE

V základnom príbehu, v ktorom sa text sústreďuje na prezentáciu obyčajnosti, všednosti životného príbehu, dominuje metonymické rozprávanie. Autor rozpráva svoj životný príbeh v chronologickom slede, od útleho detstva až po prítomnosť rozprávania. Imaginačná pamäť, ktorá sa objavuje v druhej polovici textu, však písanie biografie úplne ovládne. Prehodnotí a viackrát skoriguje selekciu pamäti, až napokon diegetická pamäť úplne stratí organizačnú schopnosť. Chronologické poradie sa naruší, plynulosť rozprávania životného príbehu sa rozvráti a asociatívne dochádza k opravám. Vďaka metaforickému usporiadaniu (Benyovszky 2006, 138) nadobudne doteraz napísaný životný príbeh úplne iné perspektívy.

Nikdy jsem o sobě nehloubal, nebylo ani proč; je tomu několik neděl, co jsem začal toto psát, a sám jsem se těšil, jaký to bude pěkný a jednoduchý děj, udělaný jako z jednoho kusu. Pak jsem na to přišel, že jsem té jednoduchosti a jednodolitosti tak drobet napomáhal, třeba bezděky. Člověk prostě má určitou představu sám o sobě a o svém životě, a podle toho vybírá nebo i trochu upravuje fakta, aby mu tu představu potvrdila. (Čapek 1984, 378)

NAMIESTO ŽIVOTNÉHO PRÍBEHU ÚLOMKY ZO ŽIVOTA

Nezavršiteľnosť autobiografie vyjadruje nielen otvorený koniec, ale aj fragmentárnosť, útržkovitosť celého textu. Celá autobiografia sa rozpadá na úlomky príbehov, ktoré majú typovo vždy iného hlavného hrdinu, teda iné Ja. Tieto úlomky či mini-príbehy následne reinterpretujú – upravujú, rozvíjajú a prepisujú základný príbeh, vďaka čomu sa autor textu postupne približuje k uchopeniu podstaty a pravdy svojho života. Ide tu o intratextuálny dialóg, v ktorom navzájom si konkurujúce a navzájom sa korigujúce hlasy reflektujú základný text ako predlohu, čím život autora neustále osvetľujú z novej perspektívy. Obyčajné Ja počas tvorby napokon zisťuje, že životný príbeh je dynamický fenomén, ktorý sa dá donekonečna nanovo prerozprávať. V sebainterpretácii ho obmedzuje len čas a zhoršujúci sa zdravotný stav autora. „Já vím, kdybych měl víc pohody a jasnější hlavu, že by se jich našla ještě řada (životů), třeba docela nesouvislých, třeba takových, které byly jen jednou a trvaly jenom okamžik. A možná že ještě víc je těch, na které vůbec nedošlo“ (Čapek 1984, 378).

Neudržateľnosť základného príbehu má viacero dôvodov. Zdôrazňovanie obyčajnosti životného príbehu zväzuje naráciu do tej miery, že moc nad rozprávaním životného príbehu preberá samotné písanie, čo vedie ku skresleniu, resp. korekcii pamäti. Dochádza k akejsi sebatvorbe autobiografie – narácia prevláda nad referencialitou prerozprávaného života. Z toho dôvodu je základný príbeh skreslený a znemožňuje osvetliť udalosti života z odlišnej perspektívy ako výlučne z hľadiska obyčajnosti, ktoré bolo sformulované vo východiskovej koncepcii. Keďže život sám osebe nemá naratívny charakter, autobiografiu nemožno prezentovať vo forme súvislého, kauzálne založeného metonymického rozprávania. Ricoeur to vyriešil zavedením pojmu *trojitá mimézis*: medzi čas a rozprávanie vložil mimetické sprostredkovanie (*mimézis 2*), ktoré kladie dôraz na utváranie príbehu a jeho usporiadanie. Tvorba príbehu sprostredkuje prepojenie jednotlivých udalostí (pred textom, *mimézis 1*) a celkom príbehu (po texte, *mimézis 3*) a otvára cestu do sveta fikcie (Ricoeur 1987, 313–385).

NAMIESTO HOMOGÉNNEHO JA HETEROGÉNNE JA

Antiautobiografický charakter textu sa najzreteľnejšie prejavuje v dekonštrukcii osobnosti autora autobiografie. Vieru v uchopiteľnosť homogénneho Ja fundamentálne spochybňuje druhá časť autobiografie, keď autor pri opätovnom zaznamenávaní jednotlivých životných udalostí vystúpi zo svojej roly všedného zapisovateľa a odhaľuje ďalšie, ktoré zastával vo verejnej a súkromnej sfére. Rozpoltenosť subjektu je zasa nositeľom rozpadu príbehu: „So stratou identity postavy súvisí rozpad konfigurácie príbehu a ešte viac kríza súvisiaca s ukončením rozprávania“ (Ricoeur 2001, 20).

Mnohotvárnosti Ja sa venuje bohatá odborná literatúra, no teraz sa odvoláme najmä na Ricoeurovu naratívnu identitu (Ricoeur, 2001, 23). Francúzsky filozof poukazuje na to, že individuum je súčasne nositeľom neustálej zmeny a úsilia ostať tou istou osobnosťou. Základnú dichotómiu medzi „on sám“ (*ipse-identitas, ipseité, identity of the self*) a „ten istý“ (*idem-identitas, mêmété, identity of the same*) však subjekt iba ťažko dokáže spracovať a akceptovať. „Tak se podívej, měla to být docela prostá historie, příběh obyčejného a šťastného člověka; a teď, koukej, kdo se nám tu všechno tlačí; obyčejný člověk, ten s lokty, hypochondr, romantik, bývalý básník a buhví kdo ještě; je jich celý houf, a každý o sobě říká, že to jsem já“ (Čapek 1984, 361). Autor autobiografie priam maniacky zatažený referencialitou je nútený vydať sa po stopách každého úloмку Ja a pokúsiť sa odhaliť, aký je medzi nimi vzájomný vzťah, aká hierarchia atď. Sám v sebe objavuje až osem tvári. Každá z nich reprezentuje osobitný svet, každá sa snaží žiť osobitný život, no celok životného príbehu zostáva napriek odhaleniu týchto fragmentov Ja skrytý. Autor autobiografie si uvedomí, že nedokáže dokonale spoznať, resp. vyznať sa ani sám v sebe.

Po opätovnom čítaní nadobúdajú prioritu tri Ja: obyčajné, karieristické a hypochondrické Ja. Nazvala som ich legitímnymi Ja. Tvoria tvrdé jadro osobnosti autora autobiografie a hoci reprezentujú rôzny život, ich prítomnosť je zreteľná v celom životnom príbehu. Dominancia niektorého z nich vždy závisí od konkrétnej situácie, no dôležitejšie udalosti životného príbehu sa dajú sledovať a interpretovať zo všetkých troch perspektív. Najmarkantnejšie sa uplatňuje hľadisko obyčajného Ja („V mém životě se nestalo nic mimořádného a dramatického; mám-li nač vzpomínat, tedy jen na klidný, samozřejmý, skoro mechanický průběh dnů a let“, Čapek 1984, 275), ktoré vynikajúco vychádza s hypochondrickým Ja („Ve mně utkvěla tá ustavičná starost o mé zdraví, jako by to byl ten nejdůležitější zákon života“, Čapek 1984, 345). Obe riadi rytmus a pravidelnosť práce. Dopĺňa ich karieristické Ja („Já jsem přece ten s lokty“, Čapek 1984, 338), ktoré sa javí ako opozícia, no zdá sa, že jeho motivujúca ctižiadosť je podmienkou blahobytu predchádzajúcich dvoch.

Po nich nasledujú tzv. etapové Ja, teda básnik („Já to věděl, tehdy jsem věděl nesmírně dobře, co je (poezie)... Já jsem to věděl; a teď si, člověče, ukrut hlavu, kde se to v tobě vzalo!“ – Čapek 1984, 356) a hrdina („To, co jsem dělal za války, byla ztracená kuráž, – řekněme třeba, i hrdinství. Vždyť na to byl válečný soud a oprátka, to bylo jako houska na krámě, a já to docela dobře věděl.“ – Čapek, 1984, 375). Tieto Ja dokázali ožiť len v jednej etape života autora autobiografie. Nemožno tvrdiť, že sú prítomné v celom životnom príbehu, pretože z nejakého dôvodu sa dostali k slovu len v istom momente. Keďže ani jedno legitímne Ja ich neznáša, je im len sem-tam dovolené prejavíť sa, aby sa následne definitívne odmlčali.

Posledné tri úlomky Ja som označila ako tzv. útržkovité. Sú síce prítomné v celom životnom príbehu, ale veľmi nenápadne, pre vonkajší svet sú neviditeľné, tvoria súčasť vnútorného života osobnosti. Možno ich pokladať za istú hlbokú túžbu, ktorú Ja v skutočnosti nikdy nenájde odvahu prejaviť. Žijú iba v predstavách onoho obyčajného človeka, avšak ich vplyv na formovanie jeho osudu je zreteľný. Romantika („Človek do toho sklouzne, ani neví jak; najednou je v tom, koná veľké činy a prožíva neobyčajná dobrodružstvá.“, Čapek, 1984, 359), skazené Ja („To nejhorší a nejzvrhlejší zůstalo v tobě“, Čapek, 1984, 367) a „božího žebráka“ („Nač pořád robit to nebo ono? Prostě být a nic víc: to je taková tichá a moudrá smrt. Já vím, bylo to svým způsobem popírání života.“, Čapek 1984, 378) charakterizuje extrémnosť a iracionalizmus. Nie náhodou sú to práve oni, ktorí sa najviac búria proti priemernosti, veď malomeštiacky život je prekážkou v ich seberealizácii.

Jednotlivé Ja teda vytvárajú zložitý systém vzťahov; navzájom sa akceptujú, vytvárajú sa medzi nimi rôzne formy spojenectva, ale v zásade prebieha medzi nimi boj o dominanciu. „Každá z těch vedoucích osob by se chtěla zmocnit celého života, chce být v právu a stát se tím uznaným Já“ (Čapek 1984, 381). Základom ich súdržnosti je niektorá prevládajúca charakterová črta. Obyčajné a hypochondrické Ja spája spoločné hľadanie bezpečia, božieho žebráka a hypochondra potreba starostlivosti, hypochondra a romantika snový svet, hrdinu a romantika zasa túžba po obdive. Markantnejšie sa však prejavujú rozpory medzi jednotlivými Ja. Medzi obyčajným Ja a romantikom sa týči protiklad bezfantazijnosti a potreby imaginácie, základom polemiky skazeného Ja a obyčajného Ja je dichotómia inštinktívneho a vedome disciplinovaného životného štýlu, extrovertný hrdina pohrda obyčajným Ja kvôli jeho introvertnosti, utiahnutosti atď.

Systém vzťahov medzi Ja sumarizuje nasledujúca tabuľka, ktorú možno chápať aj ako mapu osobnosti autora autobiografie.

	Obyčajné Ja	Hypochondrické Ja	Hrdinské Ja	Skazené Ja	Boží žebrák
Karieristické Ja	Vzťah založený na strachu				
Hypochondrické Ja	Hľadanie bezpečia				Vzájomné pochopenie: starostlivosť
Básnické Ja	Vzájomné pohrdanie			Vzájomné porozumenie: komplici	
Hrdinské Ja	Cudzota				
Romantik	Nenávisť: fantázia a bezfantazijnosť	Vzájomné pochopenie: žijúci v snovom svete	Vzájomné pochopenie: obdiv		
Skazené Ja	Nenávisť: disciplinovanosť a inštinktívnosť				
Boží žebrák	Cudzota				

ZHRNUTIE

Do chvíle, kým si autor neuvedomí nedôveryhodnosť a metaforické fungovanie svojej pamäti, a seba vníma ako harmonické individuum, príbeh napreduje jednotne. Hypotézy životného príbehu však jeho osobnosť rozbíjajú a príbeh stráca na plynulosť, čo vedie k strate identity. Až v závere písania si uvedomí, že dekonštrukcie ho donútili napísať akoby pravdivejšiu autobiografiu. Východiskom je syntetizujúca poéma, v ktorej sa hrdina zmieruje so svojou mnohotvárnosťou. „Každý z nás je my, každý je zástup, ktorý se vytrácí do nedohledna. Jen se na sebe podívej, člověče, vždyť jsi málem celé lidstvo!“ (Čapek 1984, 392). Napokon poskytne aj „recept“, ako ľudskú mnohotvárnosť rozriešiť: „Dívej se, vždyť jejich život je také jeden z těch nesčíselných možných, které jsou v tobě!... Dáš-li pozor, uvidíš v každém kus sebe sama, a pak v něm s úžasem poznáš svého pravého bližního“ (Čapek 1984, 393)

POZNÁMKY

- ¹ Autobiografická recepcia vyvolávala a stále vyvoláva živú polemiku aj v maďarskom vedeckom diskurze. Dôkazom toho je zborník štúdií z roku 2008 (VARGA, Z. – MEKIS, D. 2008), ktorý vyšiel pod názvom *Írott és olvasott identitás – Identita čítaná a písaná*.
- ² Nóra Séllei – interpretujúc Georgesa Gusdorfa – označuje autobiografie založené na augustínskej tradícii za „autobiografie veľkého človeka, znamenitého muža“ (Séllei, 2001, 13).
- ³ Nóra Séllei vníma Steinovej komplikovanú časovú štruktúru ako prejav kubistickej perspektívy (Séllei, 2001, 196).
- ⁴ „Cili én voltam, ő meg én, azaz egymás hiányai, ketten alkottunk reális egészet“ (Szabó, 2010, 49).

LITERATÚRA

- BARTÁK, Henriett: Konfrontálódó meghatározások, In: MEKIS, János D., VARGA, Zoltán Z. (eds.). *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Budapest: L'Harmattan, 2008, s. 87–96.
- BENYOVSZKY, Krisztián: Az elbeszél metafora. In: *Világosság* 2006/8–9–10, s. 137–145.
- BÓKAY, Antal: Önéletrajz és szelf-fogalom dekonstrukció és pszichoanalízis határán, In: MEKIS, János D., VARGA, Zoltán Z. (eds.) *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Budapest: L'Harmattan, 2008, s. 33–65.
- BURIÁNEK, František: *Karel Čapek*. Praha: Melantrich, 1978.
- ČAPEK, Karel: Obyčejný život, In: *Hordubal. Povětroň. Obyčejný život*. Praha: Československý spisovatel 1975.
- DE MAN, Paul: Az önéletrajz mint arcrongálás. Prel. Fogarasi, G. In: *Pompei*, 1997/2–3, s. 93–108.
- DOKOUPIL, Blahoslav: Noetická trilogie aneb tiché a mnohohlasé zvestování, In: JANKOVIČ, M., PETLÁK, Z., VŠETIČKA, F. (eds) *Struktúra a smysle lit. díla*. Praha: Československý spisovatel 1966, s. 273–286.
- FRYE, Northrop: *A kritika anatómiája*. SZILI, József (prel.). Budapest: Helikon.
- GASCHÉ, Rodolphe: Forword. In: *Modern Language Notes* 1978/4.
- KRISTEVA, Julia: A nők ideje. In: KIS, Attila, KOVÁCS, Sándor, ODORICS, Ferenc (eds.) *Testes könyv II*. Szeged: Ictus és JATE Irodalomelmélet Csoport 1997.
- LEJEUNE, Philippe: Az önéletírói paktum. Prel. Varga, R. In: VARGA, Zoltán Z. (ed.) *Önéletírás, élettörténet, napló*. Budapest: L'Harmattan 2003a, s. 17–46.
- LEJEUNE, Philippe: Az önéletírás meghatározása. Prel. Varga, Z. Z. In: *Helikon* 2003/3, s. 272–285.
- LÉNÁRD, Kata: Megélt és/vagy elmesélt. Korai trauma és emlékezés, In: MEKIS, János D., VARGA, Zoltán Z. (eds.) *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok kontextusai* Budapest: L'Harmattan 2008, s. 166–172.
- KRÁLÍK, Oldřich: *První řada v díle Karla Čapka*. Ostrava: Profil 1972.
- MAY, Georges.: *Autobiography in the Eighteenth Century*, In: MARTZ, Louis L., WILLIAMS (eds.) *The Author in his Work: Essays on a Problem of Criticism*. New Haven: Aubrey, 1979.

- MCCARTHY, Mary: *Memories of a Catholic Girlhood*. Harvest/ HBJ 1957.
- MEKIS, János D.: Referencialitás és végtelen szemiozízis. Az autobiográfia értelmezéstörténetének irodalomtudományos kontextusairól. In: *Helikon* 2003/3, s. 258–271.
- MEKIS, János D., VARGA, Zoltán Z. (eds.): *Írott és olvasott identitás. Az önéletrajzi műfajok kontextusai*. Budapest: L'Harmattan Kiadó 2008.
- NÁGY, Boglárka: Párhuzamos életrajzok. In: *Jelenkor* 2003/9, 909–914.
- OPELÍK, Jiří: Obyčejný život čil Deukalion. In: JANKOVIČ, M., PETLÁK, Z., VŠETIČKA F. (eds.) *Struktúra a smysl lit. díla*. Praha: Československý spisovatel 1966, s. 143–159.
- PECHAR, Jiří: *Interpretace a analýza literárního díla*. Praha: Filozofia 2002.
- POLCZ, Alaine: *Žena na fronte*. Bratislava: Kalligram, 1996. Prel. Katarína Kráľová.
- RICOEUR, Paul: A hármás mimézis. In: SZEGEDY-MASZÁK, Mihály (ed.) *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Budapest: Osiris, 1999, s. 255–286.
- RICOEUR, Paul: A narratív azonosság. In: LÁSZLÓ, János, THOMKA, Beáta (eds.) *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Budapest: Kijárat, 2001, s. 15–25.
- RHYS, Jean: *Smile Please: An Unfinished Autobiography*. New York: Harper & Row. 1979.
- SÉLLEI, Nóra: *Tükröm, tükröm... – Írónök önéletrajzai a 20. század elejéről*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001.
- STEIN, Gertrude: *The Autobiography of Alice B. Toklas*. New York: Literary Guild, 1933.
- SZABÓ, Magda: *Für Elise*. Budapest: Európa Kiadó, 2010.
- SZÁVAI, János: *Az önéletírás*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1978.

(IM)POSSIBILITIES OF AUTOBIOGRAPHY IN KAREL ČAPEK'S "OBYČEJNÝ ŽIVOT"

**Autobiography. Quasi-autobiography. Anti-autobiography.
Meta-autobiography. Heterogeneous subject. Distorting memory.**

The paper interprets "Obyčejný život", a work by Karel Čapek in the context of late 20th century autobiography theories. Previous interpretations are more or less dominated by the so called noetic aspects, however, the autobiographical difficulties raised by the work, the impossibility of imagining life as narration, and facing the multi-facetedness of the self raise the possibility of employing autobiographical considerations. An interesting feature of the analysed work is that it includes an embedded story, an autobiographical text, which has a double structure: the first part includes a traditional autobiography that is a quasi-autobiography; the second part consists of the dismantlement, rethinking and re-evaluation of the first part. Therefore, I call the second part an anti-autobiography, its aim is to liberate the autobiographer from his illusions about the workings of an autobiography and to point at the failure of idealized preconceptions about life story narration. An anti-autobiography works as meta-autobiography, and rewrites the relationship of the autobiography and the autobiographer, it intends to riddle the autobiographer's myth about his/her own autobiographer: it points at the fact that the autobiographer works with a distorting memory instead of a precise one and employs metaphorical narration instead of metonymical, presents only life fragments instead of a whole life story and instead of a homogeneous self it presents a multiple, heterogeneous subject.

Mgr. Gabriella Petres Csizmadia
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Mostová 495
925 07 Nitra
gabi.csizmadia@gmail.com